

Oecumenische conversatie 02: *De Kerk: naar een gezamenlijke visie*

Sessie 1, deel 2 (25 minuten)

De notie van "kerk" achter aanhoudende verdeeldheden

De structuur, inhoud en oecumenische bijdrage van *De Kerk: naar een gezamenlijke visie*

Eerw. Prof. William Henn OFM Cap

Zoals U kunt zien op het overzicht dat voor deze oecumenische conversatie is uitgereikt, ben ik gevraagd om twee onderwerpen aan de orde te stellen. Ik ben ervan uitgegaan dat het eerste onderwerp, betreffende de notie van "kerk" achter aanhoudende verdeeldheden, veel korter zou moeten zijn en dat, gezien de titel van deze conversatie, het leeuwendeel van mijn voordracht gewijd zou moeten worden aan een presentatie van de nieuwe convergentietekst die in de afgelopen twintig jaar is ontwikkeld door de Commissie voor Geloof en Kerkorde, namelijk *De Kerk: naar een gezamenlijke visie*.

I. De notie van 'Kerk' achter aanhoudende verdeeldheden

Over dit thema zou je natuurlijk een boek, om niet te zeggen vele boeken, kunnen schrijven. Ik ben tot de bevinding gekomen dat het historisch overzicht van de prominente Methodistische oecumenicus Geoffrey Wainwright in zijn artikel "Kerk" in het *Dictionary of the Ecumenical Movement* zowel kernachtig als inzichtelijk is. Hij voorziet in wat hij "een historische en systematische typologie van ecclesiologieën" noemt.

1. De eerste is de derde-eeuwse visie van Cyprianus († 258), die de enige, ware Kerk van Christus volledig identificeert met de eigen kerk, zodanig dat de ritens die in andere gemeenschappen worden gevierd geen enkele geldigheid hebben.
2. Een andere visie zou, samen met Calvijn, menen dat andere gemeenschappen dan de eigen gemeenschap weliswaar 'sporen van de kerk' (*vestigia ecclesiae*) bevatten, maar niet de volheid van wat God voor de christelijke gemeenschap heeft bedoeld. Wainwright attendeert erop dat de recente katholieke leerstelling dat de Kerk van Christus 'bestaat in' (Lat.: *subsistit in*) de katholieke kerk een eigentijds voorbeeld is van deze visie.
3. Een volgende ecclesiologie wordt vooral aan de Lutherse hervorming toegeschreven. Hoewel deze de visie dat de Kerk een zichtbare institutie is, niet loslaat, legt ze de nadruk op de Kerk als een gebeuren, dat plaatsvindt steeds wanneer het evangelie zuiver wordt verkondigd en de sacramenten overeenkomstig het evangelie worden toegediend.

4. Een vierde type ecclesiologie is de zogeheten *branch theory* ('vertakkingen-theorie') die kenmerkend is voor enkele voortrekkers in de Anglicaanse traditie. De ene en enige Kerk van Christus heeft verschillende takken.
5. Zijn vijfde type wordt een meer "subjectieve" ecclesiologie genoemd en wordt verbonden aan het protestantse piëtisme van de 17^e en 18^e eeuw. Het christendom is een religie van het hart en de ene Kerk bestaat uit ware gelovigen overal, uit allen die een innige relatie met Christus hebben en die dus een zekere verbintenis op grond van affectie genieten.
6. Een zesde visie op "kerk" wordt verbonden met de grote protestantse zendingen van de 18^e en 19^e eeuw en wordt een evangelicaal model genoemd. Het bezigt 'open Communie', daarmee de nadruk leggend op het uitnodigende karakter van het evangelie en de gastvrije aard van de Kerk.
7. Wainwrights laatste type wordt verbonden aan de Leven-en-Werk-beweging (Praktisch Christendom) en weerspiegelt het devies "dienen verenigt". Deze pragmatische of seculiere benadering stelt dat degenen die samenwerken voor het doel van gerechtigheid en vrede met elkaar in broeder- en zusterschap verkeren.

Wainwrights historisch overzicht helpt bloot te leggen hoe verschillende christelijke gemeenschappen de Kerk verstaan, maar kan ook doen wanhopen over de mogelijkheid van een gezamenlijke visie op de Kerk. Een hoopgevend teken van het tegendeel zou kunnen komen van de eerste vergadering van de Commissie voor Geloof en Kerkorde die in 1927 werd gehouden in Lausanne. Daar onderscheidden de afgevaardigden drie fundamentele richtingen waarin vrijwel alle kerken leken te kunnen worden ingedeeld. Sommige waren op episcopale wijze georganiseerd, onder de persoonlijke leiding van individuele bisschoppen. Andere waren georganiseerd op presbyterale of collegiale wijze, waarbij synodale leiding door een groep ouderlingen overheerste. Weer anderen ten slotte waren strikt congregationeel van structuur: met de stem van de lokale gemeenschap als hoogste gezag. Reeds in Lausanne werd bekrachtigd dat de onderliggende waarden van deze drie vormen van kerkelijke ordening niet als tegengestelden hoeven te worden beschouwd. Dat is hetgeen de Commissie voor Geloof en Kerkorde ertoe bracht om in haar presentatie van het ambt in de beroemde convergentietekst over *Doop, Eucharistie en Ambt* (1982) te bevestigen dat het ambt moet worden beschouwd als persoonlijk, collegiaal en communaal. Zijn de onderliggende waarden van de visies op "kerk" die door de verschillende christelijke gemeenschappen worden gehuldigd, compatibel?

De zoektocht naar een gezamenlijke kerkvisie vormt het hart van de doelstelling van de Wereldraad van Kerken. Twee jaar na zijn oprichting in 1948 in Amsterdam vaardigde het Centraal Comité zijn "Verklaring van Toronto" uit, die vijf visies op de eenheid van de kerk die door verschillende lidkerken werden gehuldigd, inventariseerde: 1) sommigen menen dat volledige

consensus inzake doctrine de basis is van kerkelijke eenheid; 2) anderen, dat eenheid een sacramentele gemeenschap is, gebaseerd op kerkorde; 3) weer anderen menen dat deze beide voorwaarden aanwezig moeten zijn voor eenheid; 4) sommigen betogen dat eenheid inzake bepaalde fundamentele geloofsartikelen toereikend is; en 5) weer anderen zijn ervan overtuigd dat de kerk een spiritueel genootschap is en dat zichtbare eenheid bijkomstig is of zelfs onwenselijk.¹ De Verklaring van Toronto voegde daaraan toe: "De hele essentie van de oecumenische conversatie is precies dat al deze opvattingen met elkaar in dynamische relatie treden."² Zodoende staat de huidige convergentieverklaring *De Kerk: naar een gezamenlijke visie* helemaal op één lijn met de Verklaring van Toronto en met de doelstelling van zowel de Commissie voor Geloof en Kerkorde als de Wereldraad van Kerken als geheel, namelijk "om elkaar op te roepen tot zichtbare eenheid in één geloof, één tafelgemeenschap, die wordt uitgedrukt in eredienst en gemeenschappelijk leven in Christus door getuigenis en dienst aan de wereld, en om vooruitgang te maken richting die eenheid, opdat de wereld gelove."³

II. De structuur, inhoud en oecumenische bijdrage van *De Kerk: naar een gezamenlijke visie*

Ik geloof niet dat het mogelijk is om de volledige betekenis van onze nieuwe convergentietekst te vatten zonder ook te kijken naar de veranderingen die werden aangebracht in de redactionele herzieningen die in de definitieve versie werden opgenomen. De tekst is de derde publicatie uitgebracht door de werkgroep ecclesiologie van de Commissie voor Geloof en Kerkorde. Een begrijpelijke vraag die ieder redelijk persoon zou kunnen stellen, is: "Waarom drie publicaties?" Ik denk dat hier een vrij logische verklaring voor is, en dat deze verklaring zeer behulpzaam kan zijn om tot een waarderend verstaan te komen van de tekst die we in deze conversatie bestuderen. Daarom zal ik mijn commentaar onderverdelen in twee secties: ten eerste een beschrijving van het proces en de veranderingen die *De Kerk* voortbrachten en, ten tweede, een uiteenzetting van zijn structuur, inhoud en bijdrage aan de oecumene.

¹ Beschikbaar op <http://www.oikoumene.org/en/resources/documents/central-committee/1950/toronto-statement> [geraadpleegd 13 september 2013]. De titel van dit document is "The Church, the Churches and the World Council of Churches" ("De kerk, de kerken en de Wereldraad van Kerken"). De omstandigheden waaronder het tot stand kwam en de basale inhoud zijn aardig samengevat door Morris West, "Toronto Statement," in: *Dictionary of the Ecumenical Movement*, Nicholas Lossky et al. (red.), Genève: WCC Publications, 2002², 1137-1139.

² *Ibid.*

³ Zie "Appendix 3: By-laws of Faith and Order," in: J. Gibaut (red.), *Called to be the One Church: Faith and Order at Crete*, Genève: WCC Publications, 2012, 236, en L.N. Rivera-Pagán (red.), *God in Your Grace: Official Report of the Ninth Assembly of the World Council of Churches*, Genève 2007, 448.

A. Het proces

Vanwege de activiteiten van de Commissie voor Geloof en Kerkorde in de jaren '80, zijn hier met name de publicatie van het BEM-rapport en zes banden met officiële reacties daarop van de kerken relevant. De laatste bladzijden van een rapport over de reacties op BEM bevatten de volgende regels:

"De zoektocht naar christelijke eenheid veronderstelt de zoektocht naar gemeenschappelijke oecumenische perspectieven op ecclesiologie. De noodzaak ervan wordt sterk onderstreept door de analyse van de reacties op BEM, die vele verschillende vooronderstellingen aan het licht brengen, maar ook punten van convergentie met betrekking tot het wezen van de kerk."⁴

Het rapport vervolgde met het inventariseren van verscheidene grote ecclesiologische thema's die met vrucht konden worden opgenomen voor nader onderzoek: de rol van de Kerk in Gods heilsplan; *koinonia*; de Kerk als een gave van het Woord van God (*creatura verbi*); de Kerk als mysterie of sacrament van Gods liefde voor de wereld; de Kerk als Gods volk onderweg; de Kerk als profetisch teken en dienaar van Gods komend Koninkrijk.⁵

Fase één besloeg de vijf jaar die volgden op de Vijfde Wereldconferentie over Geloof en Kerkorde in Santiago de Compostela (1993). De zes hierboven genoemde thema's werden uitgewerkt tot een preliminaire verklaring van zes hoofdstukken, getiteld *The Nature and Purpose of the Church* (1998, 'Het wezen en het doel van de Kerk'), die trachtte deze thema's te ordenen en te integreren in een coherent geheel.⁶ Het eerste hoofdstuk - "De Kerk van de Drie-ene God" - was uitermate bijbels en verbond het bestaan van de christelijke gemeenschap aan Gods schepping van het Woord (*creatura Verbi*) en de Geest (*creatura Spiritus*). Het tweede hoofdstuk, over de Kerk in de geschiedenis, onderzocht de menselijke dimensie van de Kerk en beklemtoonde de worstelingen en mislukkingen van de gemeenschap om trouw te zijn aan haar wezen als één, heilig, katholiek en apostolisch. Het behandelde tevens de realiteit van de Kerk als teken en instrument (sacrament) van Gods plan in de geschiedenis. Hoofdstuk 3 doordacht het wezen van de Kerk als *Koinonia* (Communio), en was wederom erg bijbels door te benadrukken dat *communio* de legitieme verscheidenheid van de kerken in hun lokale contexten insluit. Het vierde hoofdstuk, getiteld "Het leven in gemeenschap", beklemtoonde enkele van de voornaamste elementen van gemeenschap

⁴ *Baptism, Eucharist & Ministry 1982-1990: Report on the Process and Responses* (Genève: WCC Publications, 1990), 147-148.

⁵ *Baptism, Eucharist & Ministry 1982-1990*, 148-151.

⁶ "Faith and Order Paper No. 181," Genève: WCC Publications, 1998. Dit eerste resultaat van het studieproject ecclesiologie na BEM werd gepresenteerd op de achtste Algemene Vergadering van de Wereldraad van Kerken, van 3-14 december 1998 gehouden in Harare. De ondertitel was "Een fase op de weg naar een gezamenlijke verklaring".

zoals die waren opgenomen in de klassieke eenheidsverklaringen van de algemene vergaderingen van de Wereldraad van Kerken en in eerder werk van de Commissie voor Geloof en Kerkorde: geloof, doop, eucharistie, ambt, opzicht (*episcopé*) en conciliariteit. Hoofdstuk 5 onderzocht de dienst van de Kerk in en aan de wereld, door kort haar verantwoordelijkheid voor moreel onderricht, heling en de bevordering van gerechtigheid, vrede en milieubescherming te beschrijven. Het laatste hoofdstuk behelsde een uitnodiging om de convergenties in ecclesiologie uit te diepen en op weg te gaan naar wederzijdse erkenning. Omdat ze een getrouw beeld wilde geven van de reacties op BEM, introduceerde *The Nature and Purpose of the Church* het literaire instrument van omkaderde tekstblokken, bedoeld om te laten zien waar meningsverschil standhield, met name waar dat zichtbaar was in de reacties die bezwaar maakten tegen sommige verklaringen in BEM.

Fase twee ving aan en stond in het teken van de reacties van de kerken op *The Nature and Purpose of the Church*. Zo tegen 2001 leek er een voldoende aantal reacties te zijn in het licht waarvan met een herziening kon worden begonnen. Hoewel er veel waardering voor de tekst werd uitgesproken, leken de reacties elkaar te vinden in verscheidene gedeelde punten van opbouwende kritiek. In de eerste plaats leek het gebruik van het literaire instrument van de omkaderde tekstblokken een discrepantie binnen het document te creëren. De convergenties die in de lopende tekst werden vastgesteld, leken soms te worden ondermijnd of zelfs weersproken door de meningsverschillen die in de tekstblokken werden opgetekend. Het materiaal in de tekstblokken leek verschillen te overdrijven, zelfs afstand te nemen van eerder door BEM vastgestelde convergenties die door de grote meerderheid van kerken positief ontvangen waren. Velen stelden voor om het materiaal in de tekstblokken te herzien en, indien mogelijk, te reduceren.

Er werden verscheidene andere tekortkomingen genoemd. Noch de opvatting dat de Kerk teken en instrument is van Gods heilsplan (hoofdstuk 2), noch de visie op de kerk als gemeenschap (hoofdstuk 3) werd behandeld in het openingshoofdstuk over de Kerk van de Drie-ene God. Deze onderwerpen, die onmiskenbaar nauw met elkaar verbonden waren, moesten onderling meer worden geïntegreerd. Het thema zending, dat was aangesneden in verscheidene voortreffelijke paragrafen over het doel van de Kerk, bleef enigszins verborgen aangezien het noch in de titel, noch in enige ondertitel van de tekst voorkwam. Van verscheidene andere thema's, zoals de uitoefening van gezag en de mogelijke noodzaak van een ambt ten dienste van de eenheid van de hele Kerk, werd amper gewag gemaakt.

Fase drie was erop gericht vast te stellen of de herziening afdoende was of dat het nodig was om de tekst nog verder te bewerken. Om die reden droeg *The Nature and Mission of the Church* ('Het wezen en de zending van de Kerk') net als haar voorganger tevens de ondertitel "Een fase op de weg naar een gezamenlijke verklaring". De nieuwe versie werd opnieuw met veel waardering ontvangen. In het licht van de eerdere reacties van de kerken waren de thema's gemeenschap en sacrament

geïntegreerd in het hoofdstuk dat de Kerk verbond aan de Drie-ene God, en was het thema zending zowel opgenomen in de titel en een ondertitel als ingebracht in verschillende grondige herzieningen van bepaalde passages. Er was meer materiaal toegevoegd over gezag en over een ambt ten behoeve van universele eenheid, en men had zich ingespannen om zoveel mogelijk materiaal uit de tekstblokken te verwijderen waarvan je kon zeggen dat het zeer brede, zij het geen unanieme, overeenstemming genoot.

Toch werden er ook enige tekortkomingen van *Nature and Mission* naar voren gebracht. In de eerste plaats kon de titel aanleiding geven tot het misverstand dat het wezen van de kerk te scheiden is van haar zending. Er is niet eerst een gemeenschap die pas in tweede instantie een zending vervult: zending behoort tot het wezen zelf van de Kerk. Deze onderwerpen moesten beter worden geïntegreerd. Op vergelijkbare wijze zou het toepasselijker zijn om enig materiaal uit het derde hoofdstuk getiteld "Het leven van gemeenschap in en voor de wereld" op te nemen in het eerste hoofdstuk over "De Kerk van de Drie-ene God" - bijvoorbeeld sommige van de verklaringen over doop, eucharistie en ambt. Ten tweede leek het, voor wat betreft het gereduceerde materiaal in de tekstblokken, nog steeds zo dat sommige van de posities die als conflicterend werden gepresenteerd in feite als complementair konden worden beschouwd. Ten derde leek de tekst te lang en moeilijk te lezen. Hij moest korter zijn, dynamischer en de diverse contexten waarin christelijke gemeenschappen feitelijk leven, beter doordenken. Tot slot moest het werk veel explicieter laten zien dat er vooruitgang was geboekt in de richting van een gezamenlijke visie op de Kerk - niet alleen op het multilaterale niveau van Geloof en Kerkorde, maar ook in de talrijke bilaterale dialogen die in de afgelopen twintig jaar ecclesiologische onderwerpen hadden opgepakt.

Deze positieve bekrachtigingen en opbouwende kritieken waren afkomstig van de reacties van diverse kerken, van zendingsorganisaties en raden van kerken, van academische en oecumenische instituten, van de plenaire commissie van Geloof en Kerkorde die in 2009 op Kreta gehouden was en door een grote inter-orthodoxe consultatie in 2011 in Agia Napa, Cyprus. De tekst werd ook overhandigd aan verscheidene doorgewinterde oecumenici uit diverse confessionele tradities, die werden gevraagd om op basis van hun aanzienlijke ervaring met dialoog en met het ontwerpen van oecumenische verdragen suggesties te doen voor de definitieve versie.⁷

Zodoende zijn deze fases behulpzaam bij het op waarde schatten van enkele kenmerken van de definitieve tekst die onopgemerkt zouden kunnen blijven als men niets iets wist van de herzieningen die een grote rol speelden in de totstandkoming ervan. Dit alles leidde tot een heroverweging van de tendens en de logica van de tekst. De vier hoofdstukken hanteren nu de volgende logica. Het openingshoofdstuk probeert de oorsprong van de Kerk in Gods plan voor de

⁷ Zie de "Historical Note" bijgevoegd bij *The Church: Towards a Common Vision*, 45-46.

redding van de wereld in dynamische, contextuele termen te presteren. Het tweede hoofdstuk wil zijn vreugde tot uitdrukking brengen over veel van de fundamentele waarheden die de meeste christelijke gemeenschappen met elkaar delen. Het derde hoofdstuk beoogt die ecclesiologische onderwerpen aan de orde te stellen waarover nog steeds meningsverschillen bestaan: het illustreert door middel van voetnoten naar eerdere oecumenische teksten over ecclesiologie de vooruitgang die er is geboekt, en transformeert de tegenstellingen die voorheen in de tekstblokken stonden in uitnodigingen om te bezien of verdere vooruitgang in de richting van een gezamenlijke visie al mogelijk zou kunnen zijn. Tot slot legt het laatste hoofdstuk het verband tussen de Kerk en de bredere samenleving: het zet uiteen hoe de christelijke gemeenschap bedoeld is een gist - zout en licht - te zijn voor de bevordering van de volledige verwerkelijking van het Koninkrijk Gods dat door Jezus werd ingeluid. Het gaat bijgevolg over de zedenleer van de Kerk en haar bevordering van gerechtigheid, vrede en milieubescherming.

B. Het resultaat: *De Kerk: naar een gezamenlijke visie*

Toen de nieuwe tekst definitief werd goedgekeurd, verscheen het volgende bericht op de officiële website van de Wereldraad van Kerken.

"In de namiddag van 21 juni [2012] heeft op het eiland Penang, Maleisië, de Permanente Commissie voor Geloof en Kerkorde van de Wereldraad van Kerken (WCC) *De Kerk: naar een gezamenlijke visie* door consensus aanvaard. ... Nadat de Commissie haar unanieme instemming had vastgesteld [...], stonden de leden op en zongen het Taizé-lied *Laudate omnes gentes*. De moderator van de commissie, metropoliet Dr. Vasilios van Constantia-Ammochostos, dankte God "dat we dit belangrijkere moment hebben bereikt. Deze gebeurtenis vindt niet vaak plaats in Geloof en Kerkorde. Het gebeurde in 1982 met *Doop, Eucharistie en Ambt*. Het is zojuist opnieuw gebeurd."⁸

Het resultaat is een convergentieverklaring die begint met een korte **Introductie** die benadrukt dat God de eenheid van de Kerk wil, maar niet door louter op de gebruikelijke negatieve wijze te stellen dat verdeeldheid in strijd is met Gods plan. In plaats daarvan worden de kerken uitgenodigd om samen het Woord van God zoals dat door de eeuwen heen is doorgegeven te onderzoeken op positieve aanwijzingen van de wil van de Heer aangaande het wezen, de zending en de eenheid van de Kerk.

⁸ Op http://ecumenism.net/2012/07/wcc_fo_commission_approves_new_theological_agreement.htm; de website van de Wereldraad van Kerken [geraadpleegd 13 september 2013]. Hierna zal aan het Geloof en Kerkorde document *Doop, Eucharistie en Ambt* voortaan worden gerefereerd met BEM, en aan *De Kerk: naar een gezamenlijke visie* met *De Kerk*.

Hierop volgt een geheel **nieuw eerste hoofdstuk**, getiteld "Gods zending en de eenheid van de Kerk", dat de oorsprong van de Kerk situeert in Gods plan voor de redding van de wereld door Zijn zending van de Zoon en de Geest. Deze *missio Dei* roept de Kerk in het leven en kenmerkt haar hele geschiedenis. Dit korte hoofdstuk wijst op het dynamische leven van de pelgrimerende Kerk, die het evangelie verkondigt in verschillende contexten doorheen de geschiedenis en in de verschillende culturen van ieder tijdsgewricht. Het deinst er niet voor terug om misstappen toe te geven in de evangeliserende zending om het evangelie te verkondigen, zoals de medeplichtigheid van zendingelingen aan de betreurenswaardige en onrechtvaardige agressie van het kolonialisme. Deze vastbeslotenheid om zowel positieve als negatieve aspecten - zowel de licht- als schaduwzijden - van de geschiedenis van de christelijke gemeenschap te presenteren, loopt door het hele document *De Kerk* heen. Tot slot gaat het hoofdstuk in op de nood aan eenheid, wil de opdracht om Christus te verkondigen op geloofwaardige en effectieve wijze ten uitvoer worden gebracht.

Het **tweede hoofdstuk** handhaaft de titel en veel materiaal van wat het eerste hoofdstuk van *Nature and Purpose* en van *Nature and Mission* was geweest, namelijk "De Kerk van de Drie-ene God". Het bevat een groot aantal bijbelse verwijzingen en presenteert ecclesiologische thema's die in de eerdere fasen van het ecclesiologische project goed waren ontvangen. Deze thema's omvatten gedeelde perspectieven op de Kerk als *koinonia* (communio); als een profetisch, priesterlijk en koninklijk volk; als Lichaam van Christus en Tempel van de Heilige Geest; als één, heilig, katholiek en apostolisch; als teken en dienaar van Gods Plan met de wereld; als een gemeenschap wier eenheid legitieme verscheidenheid insluit; en als een gemeenschap van lokale kerken. Nieuw zijn een openingsparagraaf over de onderscheiding van Gods wil voor de Kerk en de opname van materiaal dat in de reacties op BEM brede, zij het geen unanieme, goedkeuring ontving. Een andere toevoeging aan dit hoofdstuk is de aanhaling van een eerdere studie van Geloof en Kerkorde, *Church and World* ('Kerk en wereld'), die voor een deel reflecteerde op de "gemeenschap van vrouwen en mannen" in de Kerk, die Maria voorstelt als een vrouw van geloof (Lc. 1:45) die de gebeurtenissen rondom haar Zoon Jezus "bewaarde in haar hart" (Lc. 2:19). Dit hoofdstuk bevat tevens een krachtig statement over de relatie van de Kerk tot Christus (als Zijn Lichaam) en tot de Geest, die haar leven geeft en een overvloed aan gaven en charismata schenkt. Deze en andere passages in hoofdstuk twee zouden alle christenen moeten aanspreken, maar hopelijk op bijzondere wijze zowel pinkstergelovigen als evangelicalen. De algemene tendens van hoofdstuk twee is zodoende het benadrukken van het feit dat christenen uit verschillende gemeenschappen veel van de belangrijkste overtuigingen over de Kerk met elkaar gemeen hebben.

Hoofdstuk drie daarentegen behandelt enkele van de moeilijke ecclesiologische kwesties die christenen in het verleden verdeeld hebben, en volgt daarbij een uitdrukkelijke werkwijze die poogt te laten zien hoe de oecumenische dialoog in de afgelopen decennia vooruitgang heeft geboekt in de

convergentie over zulke kwesties. Door die werkwijze van vooruitgang illustreren, bevat dit hoofdstuk vele verwijzingen naar eerder overeengekomen verklaringen, zoals citaten of parafrases uit de Lima-verklaring *Doop, Eucharistie en Ambt*, evenals uit de vele bilaterale dialogen die in de afgelopen decennia in toenemende mate ecclesiologische onderwerpen hebben opgepakt. Daarnaast werd materiaal in de tekstblokken dat gebieden van aanhoudende onenigheid benadrukte, geherformuleerd tot een uitnodiging aan de kerken om verder in gesprek te gaan, nu in het kader van de aanmerkelijke ecclesiologische convergenties die in *De Kerk: naar een gezamenlijke visie* naar voren komen. Het hoofdstuk begint met een paragraaf over de Kerk als een volk van pelgrims en de oecumenische beweging als een voortdurende pelgrimstocht richting de eenheid die God voor dit volk wil. Het wordt dan opgebouwd rondom wat soms worden onderscheiden als de drie essentiële elementen van gemeenschap: geloof, sacramenten en ambt. Per element wordt eerst aangeduid waar belangrijke consensus tussen christelijke gemeenschappen bestaat, voorafgaand aan de uitnodiging aan deze gemeenschappen om in het licht van deze consensus verder te reflecteren over resterende onderwerpen van verdeeldheid.

Aldus merkt *De Kerk* voor wat betreft geloof op, dat alle christelijke gemeenschappen het eens zijn over de noodzaak trouw te zijn aan het apostolisch geloof zoals dat is uitgedrukt in de Schrift en in haar getrouwe interpretatie in de loop der eeuwen. Alle zijn het eens over de fundamentele trouw aan dat apostolische geloof in de formulering van de geloofsbelijdenis. Alle zijn het erover eens dat die trouw tot uitdrukking moet komen op zodanige wijze, dat zij appelleert aan de omstandigheden van vrouwen en mannen uit alle generaties en culturen. Verschillen blijven er bestaan met betrekking tot de methodes waarmee de Kerk tot een getrouwe eigentijdse interpretatie komt (bijvoorbeeld de respectieve rollen van leken, theologen en clerici) en de mate waarin dergelijke post-bijbelse leerstellingen een normatieve status kunnen bezitten.

Aangaande eredienst en sacramenteel leven werd er veel overeenstemming opgetekend in de reacties op de Lima-tekst *Doop, Eucharistie en Ambt* over de doop en eucharistie. Recente dialoog suggereerde eveneens dat degenen die deze rituelen als "ordinanties" beschouwen en degenen die ze als "sacramenten" zien wellicht niet zo ver van elkaar verwijderd zijn als soms wel wordt gedacht. De "ordinantie"-positie ontkent over het algemeen niet dat zich in deze rituelen iets van betekenis voordoet, terwijl de "sacramentele" positie het vieren ervan beschouwt als iets dat wordt gedaan op grond van het gebod van Jezus. Beide visies vinden steun in de Schrift, en dus zou het zeer wel mogelijk zijn om ze als compatibel en complementair te beschouwen. In het licht van deze convergenties worden kerken uitgenodigd om onderwerpen van aanhoudende verdeeldheid zoals de vraag wie er gedoopt mag worden, wie er mag voorgaan in de Eucharistie, en of de gemeenschap zonder zulke rituelen kan leven, opnieuw in ogenschouw te nemen.

Aangaande het ambt is er overeenstemming opgetekend over het onderschrijven van de doctrine van de Hebreeënbrief inzake het unieke priesterschap van Jezus Christus, over het Nieuwe Testament als bron om te onderscheiden wat God wil voor het ambt, en over de essentiële rol van geordineerde respectievelijk gewijde ambtsdragers in de bevordering van de trouw aan het apostolisch geloof en zijn praktisering. Het hoofdstuk wijst erop dat bijna alle christelijke gemeenschappen een bepaalde vorm van ambt kennen, een opzichthoudend ambt meestal inbegrepen, waar in recente oecumenische dialogen gewoonlijk aan wordt gerefereerd met de term *episcopé*. Gezag binnen de kerk wordt voorgesteld als een dienst, die het onderricht en voorbeeld en Jezus zelf getrouw moet zijn. Opzicht moet op persoonlijke, collegiale en communale wijzen worden uitgeoefend, en zo het conciliaire en synodale wezen van de Kerk reflecteren. In het licht van zulke convergenties worden de kerken uitgenodigd om samen na te denken over vragen waarover nog steeds gebrek aan overeenstemming bestaat, zoals de aard van de ordinatie respectievelijk wijding, of het gepast is om over de geordineerde respectievelijk gewijde ambtsdrager te spreken als een priester, de noodzaak van het historisch bisschopsambt, en de ordinatie respectievelijk wijding van vrouwen.

Het **laatste hoofdstuk** keert terug naar het thema van de zending van de Kerk in de wereld, waarmee het terugkomt op en een soort inclusie vormt met het eerste hoofdstuk, dat de oorsprong van de christelijke gemeenschap precies in Gods plan voor de heling en redding van een gebroken, door zonde getekende wereld legt. De focus ligt nu meer op het uittekenen van de sociale implicaties van Christus' boodschap en op het gelovigen aanzetten tot geëngageerde actie in de samenleving. Jezus' verkondiging van het doorbreken van het Koninkrijk Gods vormt de context voor de activiteit van de Kerk voor gerechtigheid, vrede en de bescherming van de schepping. Overeenkomstig met het evangelie moet de Kerk moreel getuigenis en onderricht geven en, zonder de verschillen met andere religies te verhullen, op die terreinen met hen samenwerken waar dat mogelijk is ter bevordering van de menselijke waardigheid.

De convergentie

Wat zijn zoal de resultaten waar *De Kerk: naar een gezamenlijke visie* voor staat? Welke convergentie in fundamentele ecclesiologische uitgangspunten kan worden aangewezen?

Allereerst wendt deze tekst met nieuwe nadruk de belangrijke oecumenische en ecclesiologische methodologie aan die haar kerkvisie geheel en al baseert op de wil van God zoals die in de openbaring bekend is gemaakt, zonder de ervaring van christelijke gemeenschappen in verschillende tijdperken en plaatsen doorheen de tijd te veronachtzamen. De poging om samen Gods wil voor het geloof en de inrichting van de Kerk te onderscheiden, wordt onderstreept niet alleen door de nadrukkelijke verzekering dat onze visie niet gebaseerd moet zijn op wat wij willen voor de

Kerk, maar op waarover we het eens kunnen worden dat God wil, maar ook door de meer dan honderdzestig verwijzingen naar de Schrift en naar manieren waarop die Schrift getrouw geïnterpreteerd is door getuigenissen uit de traditie, met name die voorafgaand aan alle verdeeldheden tussen christenen.

Een tweede resultaat is een gevolg van dit koersen op het Woord van God: de tekst heeft een sterk trinitair verstaan van de christelijke gemeenschap. De oorsprong en het bestaan zelf van de Kerk worden beschouwd als voortvloeiend uit het plan van de Vader om de mensheid te redden door de zending van de Zoon en de Heilige Geest. De Kerk wordt geboren uit de *missio Dei* en is in haar diepste wezen missionair. Dit missionaire accent zou alle christenen moeten aanspreken, maar speciaal diegenen die evangelieverkondiging benadrukken of, meer recentelijk, de noodzaak van een "nieuwe evangelisatie". Zending is wezenlijk verbonden met de ecclesiologie van gemeenschap omdat zending leidt tot gemeenschap met de Drie-ene God en met medegelovigen. Deze thema's zending en gemeenschap worden verbonden met de visie op de Kerk als teken en instrument waarmee God het goddelijke verlossingsplan ten uitvoer brengt. Sommige christenen zouden zo'n visie op de Kerk als teken en instrument een "sacramentele" opvatting van Kerk noemen. Deze behelst tevens een christologische visie op de Kerk in die zin, dat door een zichtbaar, werkzaam teken te zijn van Gods genade, de gemeenschap deelheeft aan de incarnatorische aard van de heilseconomie, waarvan de incarnatie van de Zoon van God het hoogtepunt is. Tegelijk brengt de tekst uitdrukkelijk naar voren dat de Kerk, als instrument van Gods werk, niet een doel op zich is, maar een dienares van Gods wil en Zijn reddend handelen. Christus vertrouwdde de voortzetting van zijn zending toe aan zijn Lichaam, de Kerk. Maar dit houdt tevens een zeer pneumatologische visie op de christelijke gemeenschap in. Het is de Heilige Geest die in de Kerk woont als in een tempel en die verschillende gaven en charismata schenkt om het lichaam op te bouwen en het toe te rusten voor dienstwerk. Er komen in deze tekst veel verwijzingen voor naar de Geest die hopelijk niet alleen Pinkstergelovigen, maar alle christenen zullen aanspreken. Tot slot verschaft deze trinitaire visie op de Kerk als een gemeenschap in zending de tekst een stevige basis om te wijzen op de convergentie tussen christenen over de waarde van de lokale kerk, die met alle andere lokale kerken in gemeenschap is verenigd - een eenheid die zich verheugt over legitieme verscheidenheid als het vieren en delen van de gaven van de Heilige Geest.

Een derde ecclesiologisch beginsel dat *De Kerk: naar een gezamenlijke visie* als convergentie claimt, is de gedeelde overtuiging dat de christelijke gemeenschap een volk van pelgrims is dat reeds de gaven van Christus' overwinning geniet, maar toch nog niet bij haar doel, de volledige verwerkelijking van het Koninkrijk Gods, is aangekomen. Hier ziet men wat de eschatologische dimensie van deze gezamenlijke visie kan worden genoemd. De kerk is een levende gemeenschap, bezig aan een dynamische doortocht door de geschiedenis in de diverse culturen en streken die

samen de mensenfamilie vormen. De gemeenschap lijdt aan de zwakheden waar mensen in de loop der tijd vatbaar voor zijn. De tekst geeft op verschillende plaatsen vrij expliciet toe waar christenen erin hebben gefaald om het evangelie voor te leven en het op respectvolle wijze te verkondigen aan degenen die de vreugde van het geloof in Jezus en het leven in gemeenschap nog niet hebben gekend. Dit bewustzijn van het zich door de geschiedenis bewegende volk van pelgrims maakt het de tekst ook mogelijk op te merken dat, hoewel bepaalde essentiële kenmerken - namelijk die kenmerken die deze convergentietekst wil onderscheiden en uitdrukken - voor alle kerken identiek zijn, hun lokale settings en culturen vereisen dat een adequate gezamenlijke visie steeds voldoende gewicht moet toekennen aan de contextualiteit van iedere christelijke gemeenschap.

Een vierde ecclesiologisch beginsel waarover tussen christenen convergentie bestaat, is het feit dat de Kerk, wil ze gehoorzaam zijn aan Jezus' verkondiging van het Koninkrijk Gods, zich onder de leiding van de Heilige Geest moet inlaten met de bevordering van het Koninkrijk door activiteiten ter verbetering van het menselijk leven en de bescherming van de aarde. *De Kerk: naar een gezamenlijke visie* begint en besluit met hoofdstukken over de rol van de christelijke gemeenschap als actor in Gods werk, het helen van een gebroken wereld. Waar het openingshoofdstuk dit veeleer bespreekt in termen van de evangeliserende taak om de blijde boodschap te verkondigen, behandelt het laatste hoofdstuk meer specifieke onderwerpen zoals actie voor gerechtigheid en vrede, de bevordering van het menselijk leven, het dienen in het onderricht van de morele waarden waarvan het christelijk geloof getuigenis aflegt, de dialoog aangaan met degenen die niet in Christus geloven, en met hen samenwerken voor de verbetering van de menselijke samenleving.

Andere commentatoren zouden de convergenties op andere manieren inventariseren en omschrijven dan ik heb gedaan. In feite zou ik zelf nog andere toe kunnen voegen. Maar de vier die ik heb genoemd, zouden voor het doel van de huidige discussie kunnen volstaan. *De Kerk: naar een gezamenlijke visie* 1) fundeert het verstaan van de christelijke gemeenschap in de wil van God zoals die in Gods Woord kan worden onderscheiden; 2) is trinitair in het verstaan van de Kerk als wezenlijk missionair in haar taak de *communio* met God en tussen gelovigen ten dienste te staan; 3) is eschatologisch op een manier die recht doet aan geschiedenis, contextualiteit en de voortdurende noodzaak van hervorming; en 4) verbindt de Kerk aan het Koninkrijk Gods als de basis van haar betrokkenheid op de samenleving om mensen te verbeteren. Zou men het ontstaan van de Wereldraad van Kerken zien als resultaat van het samengaan van drie grote oecumenische bewegingen - de Internationale Zendingsraad, Praktisch Christendom en Geloof en Kerkorde - dan geloof ik dat de huidige convergentietekst mag worden beschouwd als een reflectie en zelfs representatie van een integratie van de waarden waar deze drie grote inspanningen om de christelijke eenheid te herstellen, voor staan.

Oecumenische dialoog kan de kans bieden om te ontdekken dat wat eens onverenigbare overtuigingen leken, eigenlijk twee manieren waren om te kijken naar dezelfde werkelijkheid. *De kerk: naar een gezamenlijke visie* merkt bijvoorbeeld op dat:

"de Kerk als pelgrimerende gemeenschap te kampen heeft met de realiteit van de zonde. Oecumenische dialoog heeft laten zien dat er diepe, gedeelde overtuigingen zitten achter wat soms als conflicterende visies omtrent de relatie tussen de heiligheid van de kerk en de menselijke zonde werden gezien."(35)

Het licht dan toe dat sommigen onderschrijven dat de Kerk, als Lichaam van Christus, niet kan zondigen; anderen vinden het passend om in termen van een zondigende Kerk te spreken, aangezien de leden van de Kerk wel degelijk zondigen en zonde in de gemeenschap zelfs systemisch kan worden. De convergentietekst voegt dan toe:

"Christus' overwinning van de zonde is volledig en onomkeerbaar, en door Christus' belofte en genade stellen christenen er vertrouwen in dat de Kerk altijd zal delen in de vruchten van die overwinning. Ze delen ook het besef dat in het huidige tijdsgewricht gelovigen, zowel individueel als collectief, gevoelig zijn voor de macht van de zonde. Alle kerken onderkennen dat er onder gelovigen zonde bestaat, en de vaak verschrikkelijke impact ervan. Alle onderkennen de voortdurende noodzaak van christelijk zelfonderzoek, boetedoening, bekering (*metanoia*), verzoening en vernieuwing." (36)

De tegengestelde formuleringen (de Kerk kan niet zondigen/de Kerk zondigt wel degelijk) verhullen dus het feit dat er een fundamentele consensus over bestaat dat enerzijds de Kerk deelt in Christus' overwinning van de zonde, en anderzijds gelovigen nood hebben aan voortdurende bekering.

De convergentietekst *De Kerk: naar een gezamenlijke visie* pretendeert niet die mate van consensus te representeren die de meeste mensen noodzakelijk zullen vinden voor het herstel van volledige eenheid. Er is nog geen convergentie over hoe we zouden kunnen onderscheiden wat Gods wil inzake sommige ecclesiologische kwesties is, zoals of die wil een bepaalde institutionele structuur vereist, zoals het in BEM genoemde drievoudig ambt van bisschop-presbyter-diaken, en of het mogelijk is om een gezaghebbende leer binnen de Kerk als normatief te beschouwen en, zo ja, hoe, en wie er bevoegd is om zo'n leer voor te leggen. Er zou nog minder convergentie bestaan over een onderwerp dat meer recentelijk en minder frequent zijn intrede heeft gedaan in de oecumenische dialoog, namelijk of de Kerk een ambt ten dienste van de eenheid van de volledige verenigde gemeenschap nodig heeft, zoals het ambt dat wordt uitgeoefend door de bisschop van Rome. Er zijn nog steeds onopgeloste meningsverschillen over wat tot legitieme verscheidenheid gerekend kan worden en welke criteria er nodig zijn om legitieme verscheidenheid en onaanvaardbare verdeeldheid van elkaar te onderscheiden. Hoewel de tekst een zekere toenadering tussen de noties

van ordinantie en sacrament aanvoert, blijft er gebrek aan overeenstemming bestaan over het aantal van deze rites, wie er gedoopt mag worden, wie er in de Eucharistie en in andere rites mag voorgaan, en wie er geordineerd respectievelijk gewijd mag worden. In de huidige context, waarin we ons in toenemende mate bewust zijn van religieus pluralisme en de secularisatie van de samenleving, blijft er tussen christelijke gemeenschappen onenigheid bestaan over of een expliciete belijdenis van het geloof in Christus een absolute voorwaarde is om gered te worden, of dat, door middel van een soort impliciet geloof, God mensen zou kunnen redden op manieren die alleen God kent.

Dit zijn allemaal belangrijke en moeilijke kwesties. Toch zou men mogen hopen dat de belangrijke convergenties inzake fundamentele ecclesiologische beginselen die *De Kerk: naar een gezamenlijke visie* optekent - convergenties die de meeste christelijke gemeenschappen hopelijk kunnen delen - een nieuw klimaat en een nieuw raamwerk zouden kunnen creëren om over deze vooralsnog voor verdeeldheid zorgende kwesties na te denken. Moge dit nieuwe raamwerk van convergentie over fundamentele ecclesiologische beginselen de kans bieden om ofwel verdere consensus te bereiken over sommige van deze nog steeds voor verdeeldheid zorgende kwesties, ofwel, in sommige gevallen wellicht, een meer adequaat besef te krijgen van of sommige van deze kwesties niet zo doorslaggevend zijn in onze zoektocht naar de eenheid waar Jezus voor bad.